

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XIV

MERSİN
2006

KAAM YAYINLARI
OLBA
XIV

© 2006 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi TÜBİTAK - ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY
Tel: 0532 747 57 72

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XIV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XIII

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN
2006

İçindekiler/Contents

Muzaffer Demir

Arkaik ve Klasik Dönemde Tymnes Adlı Kariyalılar Üzerine Yeni Düşünceler 1

Figen Çevirici

*Polyksena'nın Kurban Edilmesi Mitosu'nun Antik Metinlerde
ve Arkeolojik Materyaller Üzerinde Değerlendirilmesi* 23

Erkan Alkaç

Tarsus Müzesinde Bulunan Bir Grup Lekythos 53

Murat Arslan

*Pontos'tan Karadeniz'e: Bir Adlandırmanın Ardındaki Önyargılar,
Varsayımlar ve Gerçekler* 71

Deniz Kaplan

Korykos Antik Kenti'nin ve Kilikia Bölgesi'nin Korinth Sütun Başlıkları 89

Mustafa Adak

Batı Toroslar'da Yerel Ayaklanmalar ve Eşkıyalık 113

İdil Üçer Karababa

*Roma Dönemi Tören Alaylarının Kent Dokusuna Etkileri:
Roma ve İstanbul'daki Zafer Alayları* 127

Lale Özgenel

*Antik Yunan Konut Yazını: Kaynaklar, Sorunlar
ve Yeni Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme* 149

OLBA Dergisi; 2006 yılından itibaren TUBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaya başlamıştır.

Yayın İlkeleri

OLBA; Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi süreli bilimsel yayınıdır. Yılda 2 sayı yayınlanır. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir. Dergi; Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri), Eskiçağ Tarihi, Nümizmatik ve Bizans Sanat Tarihi kapsamında orijinal sonuçları içeren makaleleri yayınlar. OLBA'da yayınlanması istenen makalelerde aşağıdaki şartlar aranır:

1. OLBA her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenilen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi OLBA'nın bir sayısı için fazla olduğu takdirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
 - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp disket ya da CD'ye kaydedilerek, figürleriyle birlikte iki nüsha olarak teslim edilmelidir;
 - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
 - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) ya da Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.

4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa ve (varsa) levha ya da resim sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için):

Richter 1977, 162, Res. 217

Dipnot (Makaleler için):

Oppenheim 1973, 9, Lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inscripfen aus dem Museum von Denizli”,
Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Dijital ortamda yollanacak figürlerin numarası belli olmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 30 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 20 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce ve Almanca olabilir. Makalelerde, biri Türkçe olmak üzere, yaklaşık 200 kelimedenden oluşan iki dilde özet, iki dilde makale başlığı ve yine iki dilde anahtar kelimeler bulunmalıdır.

ROMA DÖNEMİ TÖREN ALAYLARININ KENT DOKUSUNA ETKİLERİ: ROMA VE İSTANBUL'DAKİ ZAFER ALAYLARI

İdil ÜÇER KARABABA*

Abstract

Influence of Roman Ceremonial Processions on the Urban Layout: Triumphal Processions in Rome and Constantinople

Procession is a form of public ceremony that uses the urban landscape as the site of its performance, and transforms it temporarily as well as permanently. Perhaps, because of this aspect, processions are not the most popular form of public ceremony in today's cities. Yet, processions were frequently performed in the Roman cities for various reasons such as for religious festivals, coronations, funerals and triumphs. Roman triumphal processions could have only be performed in capital cities. They, therefore, had a significant influence on the development of the urban layouts of both Rome and Constantinople.

The triumphal procession in Rome started at the Campus Martius, made a loop around the Palatine Hill passing through the Forum Boarium and Circus Maximus, and ended at the Temple of Jupiter. This route not only attracted the construction of triumphal monuments like triumphal arches, but also buildings that would facilitate comfortable viewing conditions like porticoes, theaters and hippodromes. Temple of Jupiter ceased to be the focus of triumphal processions in Rome after Constantine the Great. As Christianity became the religion of the state, Forum Romanum became the new focus of the ceremony.

This shift from a religious building to a public space was furthered in Constantinople where the ritual emphasis was put on the imperial fora located on the south arm of the Mese. In fact, development of the urban structure of Constantinople till the mid-Vth century is closely bound with the definition of this arm as the triumphal route. In the mid-Vth century triumphal procession lost its significance, since the emperors no longer lead the armies to the campaigns. As a result, the southern arm of the Mese lost its significance, and the eastern tip

* Arş. Gör. İdil Üçer Karababa, Bryn Mawr College, USA, Sanat Tarihi Bölümü doktora öğrencisi; Başkent Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü Araştırma Görevlisi.

of the city with the ceremonies in the hippodrome became the focus of the ritual. Justinian further developed this aspect when he rebuilt the Augusteion as his forum, and embellished it with triumphal connotations.

Key Words: Ceremony, triumphal procession, triumphal monument, capital city, urban fabric, public space

Özet

Tören alayı kavramı kamusal kutlamalarda, kent mekanında iki ya da daha fazla nokta arasında, kutlamayla ilişkili bir grup tarafından gerçekleştirilen yürüyüşlere işaret eder. Günümüz kentinde belki de bu değişim hayatın durması anlamına geldiği için bu tür yürüyüşlere çok sık rastlamıyoruz ancak bir Roma kentini çalışırken tören alaylarını dikkate almamaya imkân yoktur. Roma kentleri dini bayramlar, imparatorlukla ilgili kutlamalar, cenaze ve zafer törenleri gibi pek çok değişik sebeble yılın büyük bir kısmında tören alaylarına sahne oluyordu. Çok sıklıkla tekrarlanan bu yürüyüşler kentte geçici değişikliklere sebep oldukları gibi kent dokusunun biçimlenmesinde de önemli bir unsur olarak karşımıza çıkıyorlardı. Roma döneminde zafer alayları genelde yalnızca başkentlerde gerçekleştirilebiliyordu. Bu yüzden Roma ve İstanbul'un kent dokusunun biçimlenmesinde özellikle zafer alayları çok etkili olmuşlardır.

Roma'daki zafer alayları Campus Martius'da başlar, Palatinus tepesinin eteklerini izleyerek Forum Boarium ve Circus Maximus'tan geçer ve İuppiter tapınağında son bulurdu. Bu yol boyu zamanla zaferle ilgili anıtlarla bezenmiş, zafer alayının rahat izlenmesine olanak veren revaklar, tiyatro ve hippodrom gibi yapılar da bu yol üzerinde inşa edilmişlerdir. Hristiyanlığın devletin resmi dini olarak kabulünden sonra zafer alayları, törenin odak noktası olan İuppiter tapınağına uğramaya son verirler ve Forum Romanum törenin yeni son durağı olarak belirlenir.

Odağın dini bir yapıdan kamusal bir alana kaydırılması olgusu, İstanbul'da Mese'nin güney kolundaki imparatorluk forumlarının zafer törenlerinin ana mekanları olarak kullanılmasıyla daha da pekişir. Aslında İstanbul'un kent dokusunun beşinci yüzyılın ikinci yarısına kadar ki biçimlenme süreci, güney kolunun zafer alayının ana güzergahı olarak tanımlanmasıyla yakından ilişkilidir. Beşinci yüzyılın ikinci yarısından sonra zafer alayları artık imparatorların sefere çıkmaması nedeniyle eski önemlerini yitirirler. Buna bağlı olarak Mese'nin güney kolu da önemini kaybeder ve kentin doğu ucu, hippodromdaki kutlamalar yoluyla zafer törenlerinin yeni odağı olur. İmparator İustianus'un Augustaion'u zafere gönderme yapan anıtlarla kendi forumu olarak yeniden kurgulaması bu yeni odağı daha da sağlamlaştırır.

Anahtar Kelimeler: Tören, zafer alayı, zafer anıtı, başkent, kent dokusu, kamusal alan

Tören alayı kavramı kamusal kutlamalarda, kamusal alanda iki ya da daha fazla nokta arasında, kutlamayla ilişkili bir grup tarafından gerçekleştirilen yürüyüşlere işaret eder. Kent sakinleri bu yürüyüşü izlemek üzere

süslenmiş sokakları doldururlar ya da evlerinin pencerelerinden ve balkonlarından kutlamaya katılırlar. Bu ölçekte bir kutlama bütün kenti ilgilendirir ve kutlama süresince kentin normal faaliyetleri değişime uğrar.¹

Günümüz kentinde belki de bu değişim hayatın durması anlamına geldiği için bu tür yürüyüşlere çok sık rastlamıyoruz ancak bir Roma kentini çalışırken bu tören alaylarını dikkate almamaya imkân yoktur. Roma kentleri pek çok değişik sebeble yılın büyük bir kısmında törenlere sahne oluyordu. Bunlar arasında dini bayramları, imparatorlukla ilgili kutlamaları, cenaze ve zafer alaylarını sayabiliriz. Çok sıklıkla tekrarlanan bu yürüyüşler kentte geçici değişikliklere sebep oldukları gibi kent dokusunun biçimlenmesinde de önemli bir unsur olarak karşımıza çıkıyorlardı.

Zafer alayları genelde yalnızca başkentlerde gerçekleştirilebiliyordu. Zaferi kazanan kişi, önemli bir general ya da imparator, aynı zamanda kentteki pek çok yapının da banisi olduğundan bu kişilerin inşaat projeleri zafer törenleriyle bağlantılı olarak geliyordu. Bu çalışmamızda önce pagan imparatorluğun başkenti Roma'daki zafer alaylarını² inceleyip daha sonra Hıristiyan imparatorluğun başkenti Konstantinopolis'e geçeceğiz.³ Bunun nedeni ilk önce pagan Roma'da kurgulanan bu alayın, Roma'da Hıristiyanlığın etkisiyle nasıl bir değişikliğe uğradığını anlamak ve bu değişikliğin Konstantinopolis'in kurgusuna etkilerini araştırmaktır.

Plutarkhos (*Aemilius*, 32), Aemilius Paulus'un İ.Ö. 167 yılında Roma'da gerçekleştirdiği zafer alayını şöyle anlatır.

Romalılar tiyatrolara ve Forum'a iskeleler kurdular; şehrin alayı izlemeye elverişli diğer yerlerine akın ettiler ve töreni beyaz giysileriyle süslenmiş olarak izlediler. Bütün tapınaklar açıldı, çiçekler ve hoş kokularla bezenmişti. Görevliler heyecanlı kalabalığın alayın geçişini engellememesi için sokakları açık tutmaya çalışıyorlardı.

¹ Tören alaylarının toplumbilimsel etkisiyle ilgili olarak bkz. Turner 1982, s. 20-60 ve Turner 2002, s. 358-374.

² Roma'daki imparatorluk öncesi zafer alaylarıyla ilgili önemli kaynaklar: Bonfante Warren 1970, s. 49-66; Payne 1962; Versnel 1970. İmparatorluk dönemindeki zafer alaylarıyla ilgili önemli kaynaklar: Barini 1952; MacCormack 1981; Kunzl 1988; McCormick 1986. Bu kaynakların içinde yalnızca Favro, 1994, s. 151-164, zafer alaylarının kent dokusuna etkisini araştırır.

³ Konstantinopolis'teki zafer alayları için bkz. McCormick 1986; tören alaylarının kent dokusuna etkisi için bkz. Mango 2000, s. 173-188 ve Bauer 2002, s. 27-61.

Plutarkhos'un bu sözleri bize şehrin zafer töreni süresince geçirdiği değişimden bir kesit sunar. Tören alayının izlediği yol geçit sırasında geçici olarak hem iskeleler hem de yol kenarında masif bir duvar oluşturan izleyicilerle tanımlanıyordu. İzleyicilerin beyaz giysileri tören alayının renkleriyle kontrast yaratıyor bu da yolun daha açık bir şekilde tanımlanmasına sebep oluyordu. Zafer alayının İ.Ö. 167'de izlediği yol henüz anıt-sallaşmamıştı. Zaman içinde bu yola pek çok yeni anıt yapıldı ve mimari açıdan daha tanımlı hale geldi.

Roma'daki zafer kutlamalarının kökeni çok eskiye dayandığından kesin kurallara bağlı olarak gerçekleştirilirdi. Bu yüzden tören alayının izlediği yolun ana hatları değişmezdi (Fig. 1).⁴ Savaştan dönen ordu, Campus Martius'da toplanıp senatodan zafer kararının çıkmasını beklerdi. Senatodan karar çıkması sonucu yürüyüş alayı Circus Flaminius bölgesinde hazırlanırdı. Porta Triumphalis'den geçen alay doğrusal bir tanım kazanırdı. En başta yer alan senatör ve magister'leri, atlı arabalara yüklenmiş savaş ganimetleri, kurban edilecek hayvanlar ve tutsaklar izlerdi. Bunlardan sonra dört beyaz at tarafından çekilen arabasında dimdik ayakta duran komutan gelirdi. Onun ardından da yüksek rütbeli askerler, tutsaklıktan kurtulan Romalılar ve ordu takip ederdi. Alay bu sırayla Palatinus tepesinin eteklerini izleyerek Forum Boarium ve Circus Maximus'tan geçirdi. Önceleri bu tepenin yamacındaki çim alanlara yayılan seyirciler daha sonra buraların yapılaşması sonucu pencerelerden, balkonlardan, çatılardan ve yolu tanımlayan revaklardan olayı izlemeye başladılar. Capitolium tepesinin eteğinde Forum Romanum'da yürüyüş dururdu. Burada önemli tutsaklar öldürülür, komutan ve senato üyeleri kurban edilecek hayvanlarla tepenin üstündeki İuppiter tapınağına giderlerdi.

Yürüyüşün en son durağı olan bu tapınak aslında tören yol boyunun odak noktasını teşkil ederdi.⁵ Komutanlar sefere çıkmadan önce de burada İuppiter'e kurban sunarlar ve seferin sonunda yeniden sunulan kurbanlarla bir döngü son bulurdu. Bu tapınağın yürüyüş için önemi aynı zamanda konumuna da yansımıştı. Kentin yüksek tepelerinden birinde konuşlanan bu tapınak yürüyüş boyunca çeşitli noktalardan amacı belirtircesine törene katılanlara görünürdü (Fig. 2).

⁴ Mango 2000, s. 173, değişmeyen bir yol olgusunu savunurken; Favro 1994, s. 156-159, fatihlerin güzergâhda propaganda amacıyla az da olsa değişiklikler yaptıklarına dikkat çeker.

⁵ Favro 1994, s. 156.

Yürüyüşün ana güzergâhında bulunan Campus Martius ve Palatinus tepesinin etekleri zamanla anıtlarla bezendi.⁶ Campus Martius'da özellikle Circus Flaminius bölgesinde zafer kazanan generaller zaferleriyle ilişkili tanrı veya tanrıçalara tapınaklar adadılar (Fig. 1). Bunlar zafer yolunun bu noktadaki güzergâhını daha tanımlı hale getirdi. Daha sonra yapılan Philippus ve Octavius portikleri de da yolu anıtsallaştırdı (Fig. 3).

Tören alayları sırasında izleyicilere rahat izleme olanağı sağlama kaygısı yol üstündeki yapıların şekillenmesinde çok etkili olmuştur. Özellikle revaklar hem gölge hem de yol boyunca kesintisiz bir ikinci kat sağladıklarından Roma kentlerinde tören yollarının vazgeçilmez elemanları olmuşlardır. Forum Romanum'da da buradaki törenlerin izlenişini kolaylaştırmak amacıyla İsa'dan önce birinci yüzyılda revaklar yapılmıştı.⁷

Zafer törenlerine özgü anıtlar olan zafer takları da Roma'da zafer alayının geçtiği yolda bulunurlar.⁸ Bu anıtlar zafer alayının geçişine gönderme yapacak şekilde kapı biçiminde tasarlanmışlardır (Fig. 4). Üzerlerindeki önceki zaferleri betimleyen kabartmalar, tören alayını Roma tarihiyle ilişkilendirerek tarihi bir çerçeve oluştururlar.

Kentin tiyatroları ve hipodromlarının da zafer yolunun güzergâhında yer alması rastlantı değildi (Fig. 1).⁹ Circus Maximus eskiden beri tören alanı olarak kullanılıyordu ancak seyirciler tabandaki düz alandaki gösterileri arazinin eğiminden faydalanarak çimlerin üstünden seyrediyorlardı. Bu arazi daha sonra anıtsal bir taş bina haline getirilmiş, taş oturma sıraları tören alayının rahatça izlenmesine olanak sağlamışlardır. Pompeius, Marcellus ve Balbus tiyatroları zaferlerin arttığı ve pek çok zafer alayının düzenlendiği İsa'dan önce birinci yüzyılda yapılmışlardır. Hatta Marcellus tiyatrosunun yönlenmesinin yürüyüşün yönüyle doğrudan bağlantılı olduğu öne sürülebilir (Fig. 3).¹⁰ Tören alayı her zaman bu binaların içinden geçerse de tiyatrolar arkadlı cepheleriyle sokaktaki gösterinin rahatça izlenmesi için mekan yaratırlar.

⁶ Favro 1994, s. 159.

⁷ Vitruvius, *De Architectura* 5.1.1-2.

⁸ Favro 1994, s. 158.

⁹ Favro 1994, s. 157.

¹⁰ Favro 1994, s. 157, bu varsayımı öne sürüyor ancak Marcellus tiyatrosunun garip açısı arazinin sıkışıklığıyla da bağlantılı olabilir. Dio Cassius, *RomaikaHistoria* 43-49'da İulius Caesar'ın buraya tiyatroyu sığdırabilmek için yaptığı yıkımların tepki topladığını anlatır.

İuppiter tapınağı Roma'daki zafer alayının odağı olmaya ilk Hıristiyan imparator Constantinus zamanına kadar devam etti. Constantinus'un Capitolium tepesine çıkıp çıkmadığı konusunda otoriteler bir fikir birliğine varamamıştır ancak ondan sonraki Hıristiyan imparatorlar pagan tanrısı İuppiter'e kurban sunmayı reddetmişlerdir.¹¹ Forum Romanum bu yüzden yürüyüşün son noktası olarak belirlenmiş, imparatorların *rostra*'dan halka, *curia*'dan da senatoya yaptığı konuşmalar artık törenin odak noktası haline gelmiştir¹².

Dolayısıyla Hıristiyanlığın kabulünden sonra zafer alaylarının pagan özellikleri örtbas edilir. Geç antik dönemde yapılan törenlerin odak noktası olan Forum Romanum'un pagan özelliği, 3. yüzyılın sonundan itibaren yapılan ve pagan tapınakları maskeleyen anıt sütunlar sayesinde zaten azalmıştır.¹³ Bu sütunlar Forum'a girişleri belirleyen zafer taklarıyla görsel bir bütünlük kurup, forumun ortasındaki boş alanı tanımlı hale getirirler (Fig. 5). Batıdaki beş sütunlu *rostra* Septimius Severus ve Tiberius'un zafer takıyla bütünleşerek Concordia, Vespasianus ve Saturnus tapınaklarını perdeler. Doğudaki yine sütunlu bir anıt olarak tasarlandığı sanılan *rostra*, Vesta ve Divus İulius tapınaklarını perdeler. Basilica İulia'nın önündeki yedi kolon bu *rostra*'yla birleşerek Castor ve Pollux tapınağını bloke eder. Forumun ortasındaki tanımlı boş alan daha sonra imparator heykelleriyle bezenir ve çevredeki tapınlardan ayrı daha çok imparatorların yüceltilmesine ayrılmış siyasi bir alan olur.

Roma'yı şimdilik burada bırakıp Hıristiyan imparatorluğun başkenti Konstantinopolis'e geçelim. Konstantinopolis Ankara, Washington DC veya St. Petersburg gibi yapay bir başkentti. Yani doğal olarak başkent olarak gelişmemiş, küçük bir yerleşim yeriiken başkent olmasına karar verilmiş ve tepeden inme bir planlamayla görkemli bir kent olarak inşa edilmiştir.¹⁴ Constantinus'un burayı başkent yapmaya karar verdiği 324 yılında tarihi yarım adanın yalnızca doğu ucunda Byzantion adı verilen küçük bir yerleşim vardı ve geri kalanı boştu. Constantinus, Byzantion'un yapılarını

¹¹ Bu konuyla ilgili tartışmalar için bkz. Curran 2000, s. 70-75.

¹² İmparatorun *curia*'da senatoya yaptığı konuşmanın törenin yeni odak noktası haline getirilmesi bu dönemde İstanbul'da yeni kurulan senato yüzünden öneminin azaldığını düşünen Roma senatosunun gururunu da okşar, bkz. Mc Cormick 1986, s. 9.

¹³ Kalas 1999, s. 43-57.

¹⁴ Konstantinopolis kentinin tarihi gelişimi için bkz. Krautheimer 1983; Mango 1993, s. 117-136; Müller-Wiener 2002, s. 16-28.

başkent vizyonu ile yenilemiş ve kenti kendi surlarını inşa ederek neredeyse üç katı genişletmiştir. Kurduğu bu yeni yeni kente de geleneklere bağlı kalarak kendi adını vermiştir. Constantinus zamanında Konstantinopolis'in tam olarak ne kadarının inşa edildiğinin saptanması imkansızdır ancak mimarların ana hatları ve önemli binaları oturttukları geri kalan boş alanların da zamanla geliştiği varsayılabilir (Fig. 6). Constantinus Byzantion'un ana omurgasını oluşturan sütunlu yolu uzatarak Konstantinopolis'in ana omurgası haline getirmiştir. Genişletilen alanda yapılan bütün kamusal binalar Mese adı verilen bu sütunlu yolla ilişkilidir. Constantinus'un forumu eski yolla yenisinin kesiştiği yerdedir. Capitolium ve Philadelphion adı verilen ve olasılıkla iki meydan olan yapılar yolun ikiye ayrıldığı noktada bulunur. Yolun kuzey kolu Aziz Havariler kilisesinden geçip Porta Kharisioi'ya (Edirne Kapı) ulaşır ve kuzey eyaletlere giden ana yola bağlanır. Güney kol ise Roma'ya giden Via Egnatia'nın uzantısıdır ve bu önemli yolun şehre girdiği nokta yeni surlarda açılan Porta Aurea (Altın Kapı) ile belirlenir.

Porta Aurea'nın öneminin bir başka nedeni de Konstantinopolis'te tören alaylarının bu kapıdan şehre girmesidir.¹⁵ Konstantinopolis'teki tören alayları genelde güney yolunu kullanır. Bunun nedeni ordunun kamp alanı olan ve Roma'daki Campus Martius'u çağrıştıran Hebdomon'un, Porta Aurea'nın dışında Marmara Denizi kıyısında bulunmasıdır.

Bu erken dönemde İstanbul'da gerçekleştirilen zafer alaylarıyla ilgili ayrıntılı bilgi yoktur,¹⁶ ancak VII. Constantinus Porphyrogennetos'un (945-959) derlediği Törenler Kitabı'nda taç giyme töreninin bir parçası olan kente giriş alayına (adventus) dair bir bölüm bulunur (Fig. 7).¹⁷ Bu bölüm, yapımı daha sonraki tarihlerde tamamlanmış önemli tören duraklarına değinmediğinden olasılıkla IV. yüzyıldaki kutlamalara işaret eder.¹⁸ Alay

¹⁵ Mango 2000, s. 175-176.

¹⁶ Constantinus'un İstanbul'da zafer kutlaması yapıp yapmadığı bilinmiyor. Mango 2000, s. 177, Gotlar sütununa dayanarak 332'deki Got zaferinden sonra bir törenin yapılmış olabileceğini öne sürer. McCormick 1986, s. 35-79, geç antik dönemdeki zafer kutlamalarının dökümünü çıkarmıştır ancak gönderme yaptığı kaynaklar zafer alaylarının geçiş yolu hakkında ayrıntılı bilgi vermezler. Mango'nun da 2000, s. 174'de belirttiği gibi bu devirde zafer (triumphus) ve şehre giriş (adventus) törenleri arasındaki ayrımın azaldığı dikkate alınarak bu makalede İstanbul'da şehre giriş alaylarının geçiş yollarından da yola çıkılarak zafer yoluyla ilgili çıkarımlar yapılacaktır.

¹⁷ *Constantini Porphyrogeniti de cerimoniis aulae byzantinae*, 412.18-417.12, ed. J.J. Reiske (Bonn, 1829).

¹⁸ Tiftixoğlu 1973, s. 79.

Hebdomon'da ordu tarafından yeni imparatorun kabul töreni ile başlar. İmparator buradan at üstünde Helenianai sarayına gelir, askeri kıyafetlerini çıkarıp resmi kıyafetlerini giyer ve bir atlı arabaya biner. Porta Aurea'dan şehre giren tören alayı Constantinus'un forumuna varır ve burada senato tarafından kabul töreni gerçekleştirilir. Buradan Aya Sofya'ya gidilir ve patrik tarafından yapılan taç giyme töreni sonucunda, tanrı tarafından da yeni imparatorun kabulü gerçekleştirilir.

İstanbul'un Constantinus sonrası anıtsal gelişimi tamamen bu tören yolunun tanımlanmasıyla ilgilidir. Roma'da gördüğümüz üzere Hıristiyanlığın kabulü üzerine İuppiter tapınağı artık zafer törenlerinin odağı olmaktan çıkmış, bu görevi Forum Romanum üstelenmişti. Konstantinopolis'te forumun tören alaylarındaki önemi daha belirgin bir şekilde karşımıza çıkar çünkü I. Theodosius, Arcadius ve II. Theodosius forumları ve İustinianus'un kendi forumu olarak yeniden kurguladığı Augustaion hep İstanbul'un tören yolu üzerinde yer almış, ve çeşitli tören alaylarının durak noktaları olmuşlardır (Fig. 8). Her imparator kendi forumunu ön plana çıkaran törenler kurgular.¹⁹ Bu yarışma özellikle Theodosius'ların Constantinus'un kent üzerindeki egemenliğini azaltmak için yaptıkları değişikliklerle kendini gösterir. I. Theodosius senatoyu kendi forumuna taşır. Dolayısıyla II. Theodosius 416 yılındaki şehre giriş töreninde kentin praefectus'u ve senato tarafından Constantinus'un forumunda değil de I. Theodosius'un forumunda karşılanır.²⁰

Tören yolu İstanbul'daki imparatorluk forumlarının içinden geçer. Bu yüzden İstanbul'daki imparatorluk forumları bu yolun genişletilmiş bölümleri gibi tasarlanmışlardır. Yol boyunca uzayan revaklar bu forumların içinde de devam eder ve dolayısıyla hem seyircilere rahat izleme olanağı sağlar hem de yol ve meydanları fiziksel olarak bütünleştirir (Fig. 9). İstanbul'daki bu forumlar Roma'daki imparatorluk forumlarından çok Forum Romanum'a benzerler. Roma'daki imparatorluk forumları tören yoluna teğet geçen kendi içine kapalı birimlerdi. İçlerinde, girişin tam karşısında yer alan imparatorluk kültü tapınağını barındırdıklarından, bu tapınağı eksen alan bir yapıları vardı (Fig. 10). İstanbul'daki imparatorluk

¹⁹ Bauer 2002, s. 45.

²⁰ J. Haldon, *Constantine Porphyrogenitus, Three Treatises on Imperial Military Expeditions*, Corpus Fontium Historiae Byzantinae 28 (Vienna, 1990) 138.694-698. I. Theodosius kentin kuruluş yıldönümlerinde Constantinus'un heykelinin taşınması geleneğine de son verir, bkz. Bauer 2002, s. 46.

forumları ise içlerinden alayın geçmesine izin veren bir yapıya sahiptiler. Merkezlerinde bulunan ve üzerinde imparatorun heykelini taşıyan anıt sütunlar yoluyla merkezden dışarıya yönelen bir eksen yaratıyorlardı. Bu forumlar genelde şehrin en yüksek noktalarında bulunduğundan- Augustaion birinci, Constantinus Forumu ikinci, I. Theodosius Forumu üçüncü, ve Arcadius Forumu yedinci tepede- kent dokusunun en yüksek elemanlarıydılar (Fig. 11). İuppiter tapınağı gibi şehrin en görünen elemanları olan anıt sütunlar, tören alayı gibi sürekliliğı olan bir olgunun en önemli durma noktalarını belirtiyorlardı.

Bu anıtlar, Constantinus sütunu dışında, günümüze ulaşamadılar, ancak Paris'teki Louvre müzesinde Arcadius müzesinin çizimleri bulunur (Fig. 12).²¹ Bu çizimler sütunun üzerindeki bir zafer alayını betimleyen kabartmaları gösterirler. Alay at üstündeki iki askeri izleyen savaş tutsaklarıyla başlar. Tutsaklara askerler ve ganimetleri taşıyan hayvanlar eşlik eder. Bunları bir arkadın altından geçmeye hazırlanan at üstünde yüksek rütbeli bir asker takip eder. Bu büyük olasılıkla ordunun komutanı ya da imparatorudur. Onun arkasından yine yüksek rütbeli bir asker ve develere bağlanmış tutsak devlet adamları gelir. Olasılıkla bir kapıyı temsil eden arkadın sol tarafında ağaçlar ve seyirciler bulunur. Kanımızca bu taraf kent dışını temsil eder. Eğer bu yorum doğruysa kapının diğer tarafında kentin gösterilmemesi büyük bir şanssızlıktır çünkü gösterilseydi bize revaklarda yürüyüşü izleyen halk hakkında bir fikir verebilirdi.

Bu sütunun üzerinde bir zafer alayı betimlemesinin yer alması çok önemlidir çünkü o dönemden kalan yazılı kaynaklar zafer alaylarının yolu hakkında detaylı bilgi vermeseler de bu kabartma bize alayın buradan geçtiğini kanıtıyor. Olayların geçtiğı yerlerdeki anıtlar üzerindeki temsili, Roma döneminde sıkça rastlanan bir olgudur. İmparator Titus'un Roma'daki zafer takında arkadın iç yüzeylerinin iki tarafında Titus'un Yahudi savaşları sonucunda gerçekleştirilen zafer alayının betimlemeleri yer alır (Fig. 4). Bir tarafta imparator dört atlı arabasında askerleriyle ilerler, diğer tarafta kompozisyonun ortasındaki menorahla Kudüs tapınağından alınan ganimetler simgelenir (Fig. 13). Her iki kabartmada da hareket yönü Forum Romanum'a doğrudur ki bu zafer alayının gerçek hareket yönüyle örtüşür. Bu tür betimlemeler yapılan törenleri ölümsüzleştirirler.

²¹ Mc Cormick 1986, s. 49.

Arcadius'un İsa'dan sonra 408'deki ölümünden İustinianus dönemine kadarki imparatorlar ordularının başında savaşa gitmediler. Hatta bir kaynak Theodosius (379-395) ve Arcadius'un (395-408) oğullarının savaşa gitmesini engellemek için ellerinden geleni yaptıklarını belirtir.²² Sonuçta bu dönemdeki zafer alayları imparatorun bulunmamasından dolayı eskisi gibi görkemli olaylar olmaktan çıktılar. Beşinci yüzyılın ikinci yarısında kent'in içinden geçen tören alayı önemini yitirdi ve hipodromda imparatorun önünde yapılan kutlama önem kazandı.²³

Hipodromdaki zaferi simgeleyen anıtlar da hipodromun zafer kutlamalarındaki önemine işaret ederler. I. Theodosius'un Karnak'tan getirtip hipodroma yerleştirttiği dikilitaş aslında başlı başına bir zafer anıtıdır ve imparatorluğun topraklarının ne kadar geniş olduğunu simgeler (Fig. 14).²⁴ Aynı tema altlığın kuzey batı yüzündeki imparatorun önünde diz çökmüş batı ve doğuyu simgeleyen yabancıları betimleyen kabartmada da vardır (Fig. 15). Bu kabartma aynı zamanda hipodromda yapılan zafer törenlerinin bir betimlemesidir. İmparator ve yanındakiler gerçekte olduğu gibi hipodromdaki yarışları imparatora ayrılan bölümden izlerken gösterilmişlerdir. İustinianus döneminde de, 530'da Bulgarlara karşı kazanılan zaferi kutlayan imparatorun at üstünde bir heykeli hipodroma konulmuştur.²⁵ İmparatorların at üstündeki heykelleri onların askeri özelliklerine işaret ederler.

II. Theodosius'tan sonra gelen imparator Marcianus (450-457) forumunu tören yolunun kuzeye ayrılan kolu üstünde yapmıştır (Fig. 8). Ondan sonra gelen I. Leo (457-474) ise Aya İrini'nin arkasında bir alanı forumu için uygun bir alan olarak belirlemiştir. Bauer bunun nedeninin artık güney kolda yer kalmaması olduğunu öne sürer,²⁶ ancak bu gelişmenin tam da imparatorların artık zafer alaylarında yer almadığı ve dolayısıyla zafer alayının önemini yitirdiği beşinci yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmesi dikkate değerdir. Kanımca bu dönemde imparatorların, dolayısıyla imparatorluk forumlarının, artık zafer alaylarıyla eski ilişkisi kalmadığından imparatorluk forumlarının güney kolda bulunmaları gerekmiyordu.

²² John Lydus, *De magistratibus populi Romani* 2,2 and 3,41, ed. R. Wünsch (Leipzig, 1903).

²³ Mc Cormick 1986, s. 91-100.

²⁴ Dikilitaş'taki simgecilik için bkz. Kiilerich 1998.

²⁵ Mc Cormick 1986, s. 64.

²⁶ Bauer 2002, s. 48

Bu bağlamda imparator İustinianus'un 532 deki Nika ayaklanması sonucu yanan Augustaion meydanını yeniden yapılandırmasını ele almak gerekir. Bu meydan hipodromun, sarayın ve Aya Sofya'nın hemen bitişiğinde yer alıyordu (Fig. 16). İustinianus bu meydanı iki katlı galerilerle çevirmiş ve alanın batısında Theodosius tarafından yerleştirilmiş sütunun yerine at üstündeki kendi heykelinin yer aldığı 35 metre yüksekliğinde bir sütun yerleştirmiştir (Fig. 17). Ortaçağ Rus hacıları, Augustaion'da İustinianus'un anıt sütunundan başka bir de sütunlar üzerinde kendi kentlerini taşıyan üç pagan kralın İustinianus'un heykelinin önünde diz çökmüş bronz heykellerinin bulunduğunu anlatıyorlar bize.²⁷ Mango, Procopius'un bu heykellerden hiç söz etmemesinin nedeninin hacıların bize kulaktan dolma bilgileri aktarmasının olduğunu öne sürüyor ve olasılıkla böyle bir kabartma betimin sütun altlığında yer aldığı hipotezini ortaya koyuyor.²⁸ Hangi betimleme doğru olursa olsun, bu tür zafere dair simgelerle donatılmış bir anıtın bu meydanda bulunması İustinianus'un bu meydanı yeniden inşa ederken kendi forumu olarak kurguladığını düşündürüyor bize.²⁹

Bu bağlamda bir de İustinianus'un 559'daki zafer alayını değerlendirmeliyiz (Fig. 18).³⁰ Bu alay Porta Aurea yerine Porta Kharisioi'dan yola çıkar ve Mese'nin kuzey kolunu takip eder. İlk olarak Aziz Havariler kilisesinde durulur. Aziz Havariler kilisesi İustinianus tarafından yeniden inşa ettirilmiş ve 550 yılında kutsanmıştır. İustinianus burada dua eder ve kaybettiği eşi Theodora'nın mezarını ziyaret eder. Alay buradan doğrudan Augustaion ve sarayı bağlayan Khalke kapısına gider ve burada geleneksel olarak Porta Aurea'da yapılan tören yapılır. Khalke kapısı da İustinianus tarafından restore edilmiş ve ordularının başında doğu ve batı Roma imparatorlarını betimleyen bir mozaikle bezenmiştir.³¹

İustinianus'un 559 zafer alayında Mese'nin kuzey kolunun seçimine neden olarak 557 yılındaki deprem gösterilebilir. Aya Sofya'ya uğranılmamış olmasının nedeni bu deprem sonucunda çöken kubbesi olabilir, ancak Mese'nin güney kolunun bu deprem sonucunda zarar gördüğüne dair elimizde kaynak yok. Dolayısıyla İustinianus'un bu yolu seçmesinin nedenini

²⁷ Majeska 1984, s. 184.

²⁸ Mango 2000, s. 181.

²⁹ Bauer 2002, s. 47.

³⁰ *Constantini Porphyrogeniti de cerimoniis aulae byzantinae* 497.13-498.13, ed. J.J. Reiske (Bonn, 1829).

³¹ Procopius, *De aedificiis* I. 10, 11-20.

kendi yaptırdığı binalara törensel bir işlev kazandırmak ve bu yolla kendi propagandasını yapmak dürtüsünde aramak daha mantıklıdır.³² Bu dönemde Mese'nin güney kolunun zafer törenleriyle olan bağlantısı olasılıkla artık iyice unutulmuş, bu da İustinianus'a geleneksel kurguyu kendi yarattığı binalara dikkat çekebilmek amacıyla değiştirebilme imkânı vermiştir. Kendisi de sefere çıkan bir imparator olan İustinianus, Augustaion ve Khalke kapısını, imparatorların zaferle özdeşleştiği zamana ait geleneksel göndermelerle bezeyerek zafer törenlerine ev sahipliği yapabilecek şekilde yeniden kurgulamış, dolayısıyla da hipodromun bulunduğu şehrin doğu kısmını artık iyice zafer törenlerinin odak noktası haline getirmiştir.

³² Bauer 2002, s. 38.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Barini 1952 Barini, C., *Triumphalia: Imprese ed onori militari durante l'impero romano*, Turin.
- Bauer 2002 Bauer, F. A., "Urban Space and Ritual: Constantinople in Late Antiquity", *Acta ad Achaelogiam et Artium Historiam Pertinenta* 15, 27-61.
- Bonfante Warren 1970 Bonfante Warren, L., "Roman Triumphs and Etruscan Kings", *Journal of Roman Studies* 60, 49-66.
- Curran 2000 Curran, J.R., *Pagan City Christian Capital: Rome in the Fourth Century*, Oxford.
- Favro 1994 Favro, D., "The Street Triumphant", *Streets: Critical Perspectives on Public Space*, ed. Z. Çelik, D. Favro, R. Ingersoll, London, 151-164.
- Janin 1964 Janin, R. *Constantinople byzantine, développement urbain et réper-toire topographique*, Paris.
- Kalas 1999 Kalas, G. A., *Sacred Image/Urban Space: Image, Installations and Rituals in the Early Medieval Forum*, Ph. D. in Bryn Mawr College.
- Kiilerich 1998 Kiilerich, B., *The Obelisk Base in Constantinople: Court Art and Imperial Ideology*.
- Krautheimer 1983 Krautheimer, R., *Three Christian Capitals: Topography and Politics*, Los Angeles.
- Kunzl 1988 Kunzl, E., *Der Römische Triumph: Siegesfeiern im antiken Rom*, Munich.
- MacAdam 1989 MacAdam, A., *Blue Guide: Rome and its Environs*, New York.
- MacCormack 1981 MacCormack, S. G., *Art and Ceremony in the Late Antiquity*, Berkeley.
- Majeska 1984 Majeska, G. P., "Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", *Dumbarton Oaks Studies* 19, 136, 184.
- Mango 2000 Mango, C., "The Triumphal Way of Constantinople and the Golden Gate", *Dumbarton Oaks Papers* 54, 173-188.
- Mango 1993 Mango, C., "The Development of Constantinople as an Urban Center", *Studies on Constantinople*, Hampshire, 117-136.
- McCormick 1986 McCormick, M., *Eternal Victory*, Cambridge.
- Müller-Wiener 2002 Müller-Wiener, W., *İstanbul'un Tarihi Topografyası, İstanbul (Bildlexicon zur Topographie Istanbul)*, Tübingen 1977, Türkçe çeviri).
- Payne 1962 Payne, R., *The Roman Triumph*, London.

- Tiftixoglu 1973 Tiftixoglu, V., "Die Hellenianai nebst einigen anderen Besitzungen im Vorfeld des frühen Konstantinopel", *Studien zur Frühgeschichte Konstantinopels* (Miscellanea Byzantina Monacensia 14) ed. H.G. Beck, Munich.
- Turner 2002 Turner, V., "Liminality and Communitas", *A Reader in the Anthropology of Religion*, ed. M. Lambek, Massachusetts, 358-374
- Turner 1982 Turner, V., *From Ritual to Theater: Human Seriousness of Play*, New York.
- Versnel 1970 Versnel, H. S., *Triumphus: An Inquiry into the Origin, Development, and Meaning of the Roman Triumph*, Leiden.

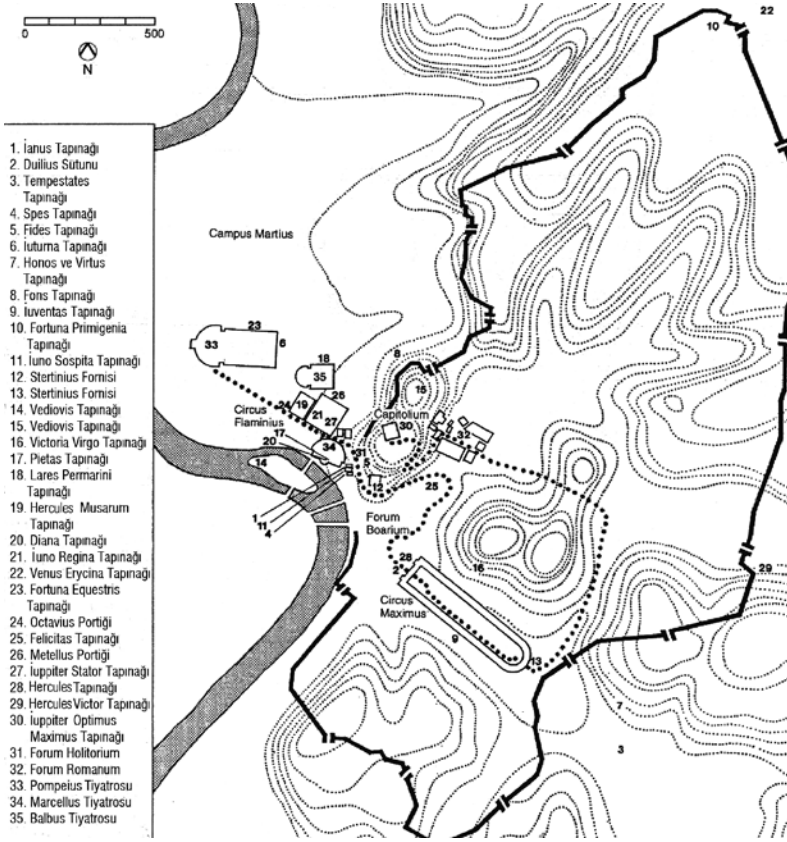

Fig. 1 İsa'dan önce birinci yüzyılda Roma, zafer alayının yolu noktali çizgiyle gösterilmiştir (Favro 1994, fig. 1'den uyarlanmıştır)

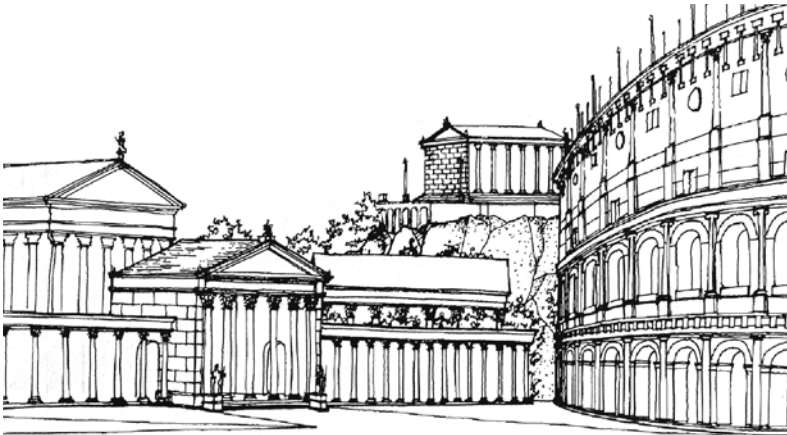

Fig. 2 İuppiter tapınağının Marcellus tiyatrosunun arkasından olası görüntüsü (Favro 1994, fig. 6)

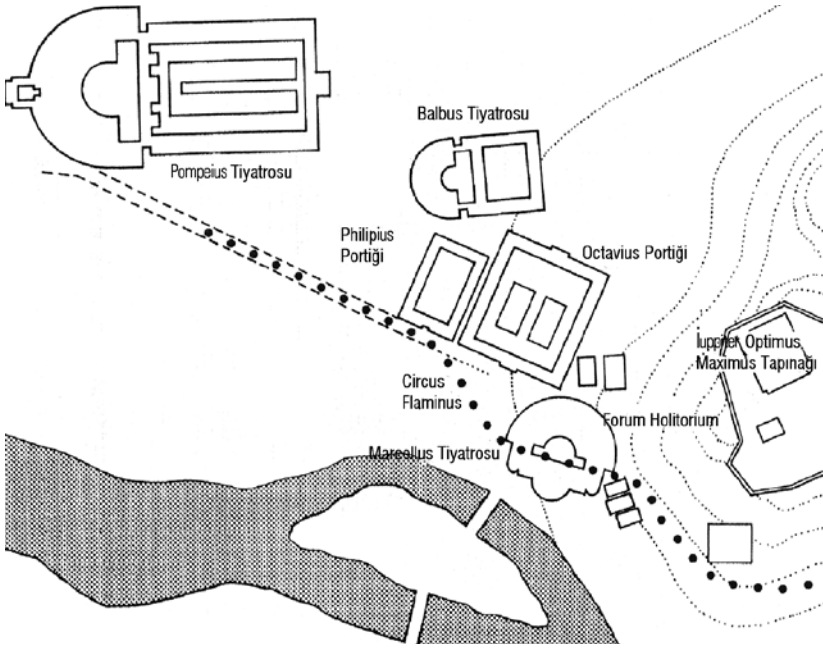

Fig. 3 Güney Campus Martius'un planı, zafer alayının yolu noktali çizgiyle gösterilmiştir (Favro 1994, fig. 7'den uyarlanmıştır)

Fig. 4 Titus'un zafer takı (Fotoğraf: İdil Karababa)

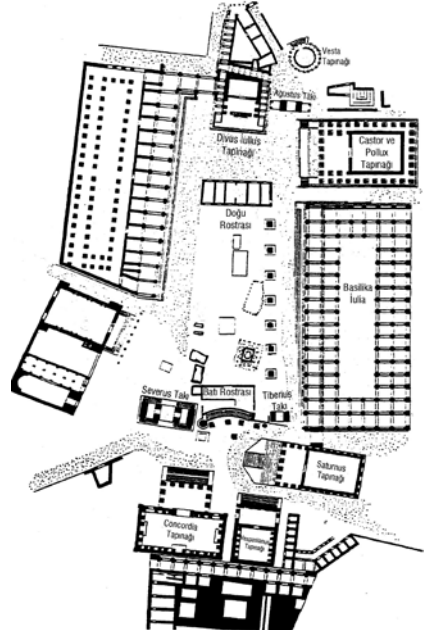

Fig. 5 IV. yüzyılda Forum Romanum (Kalas 1999, fig. 6'dan uyarlanmıştır)

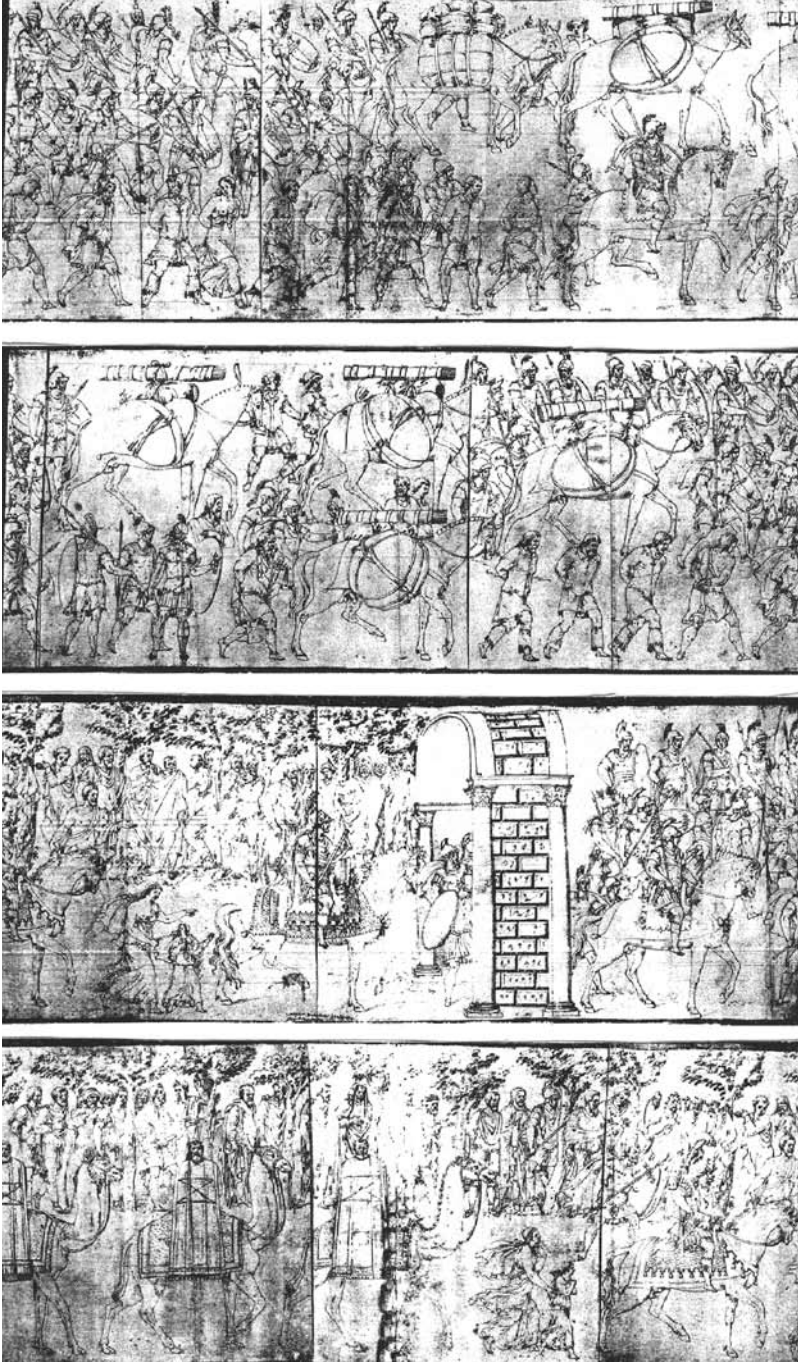

Fig. 12 Arcadius sütununun üzerindeki kabartmalara ait olduğu düşünülen figürler, Louvre müzesi koleksiyonu (McCormick 1986, fig. 2-5)

Fig. 13 Titus'un zafer takımının iç yüzeylerindeki kabartmalar
(Fotograf: İdil Karababa)

Fig. 14
Theodosius dikilitaşı,
İstanbul
(Fotoğraf: İdil Karababa)

Fig. 15
Theodosius dikilitaşı altlığı,
İstanbul
(Fotoğraf: İdil Karababa)

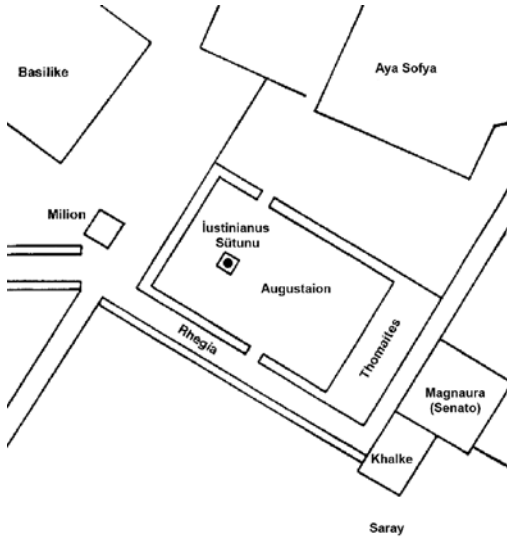

Fig. 16 İstüinianus zamanında Augustaion (Bauer 2002, fig. 19'dan uyarlanmıştır)

Fig. 17 Augustaion anıt sütununun üzerindeki İstüinianus heykelinin rekonstrüksiyonu (Bauer 2002, fig. 20)

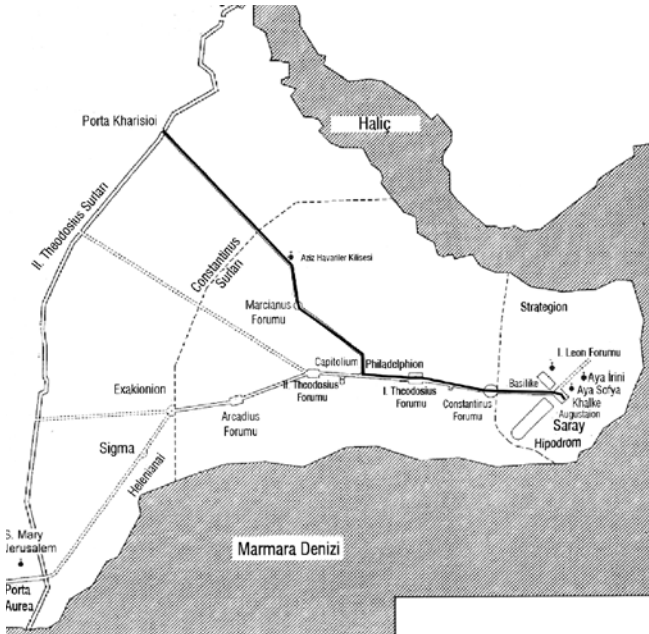

Fig. 18 İstüinianus'un 559'daki zafer alayının yolu (Bauer 2002, fig. 21'den uyarlanmıştır)